

Wyrok z dnia 22 czerwca 2006 r.

I UK 356/05

Okres zatrudnienia w Czechosłowacji na podstawie skierowania do pracy w oparciu o umowę z dnia 17 lipca 1972 r. zawartą pomiędzy Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej podlega uwzględnieniu przy ustalaniu kapitału początkowego (art. 174 ust. 2 w związku z art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera, Sędziowie SN: Józef Iwulski, Herbert Szurgacz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 22 czerwca 2006 r. sprawy z odwołania Barbary S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B. o ustalenie kapitału początkowego, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18 sierpnia 2005 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 18 sierpnia 2005 r., oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w B. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 20 października 2003 r., zmieniającego decyzję organu rentowego z 3 kwietnia 2003 r. ustalającą Barbarze S. kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r. i odmawiającą uwzględnienia okresu pracy w gospodarstwie rolnym od 4 października 1969 r. do 30 września 1970 r. oraz okresu pracy w Czechosłowa-

cji od 25 października 1973 r. do 11 lutego 1985 r., w ten sposób, że zaliczył wnioskodawczyni do ustalenia wartości kapitału początkowego okres pracy od 25 października 1973 r. do 11 lutego 1985 r. w Zakładach Przemysłu Bawełnianego „S.” w T.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne i ich prawna ocena: Decyzją z dnia 3 kwietnia 2003 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w B. ustalił Barbarze S. kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r., odmawiając uwzględnienia okresu pracy w gospodarstwie rolnym od 4 października 1969 r. do 30 września 1970 r. oraz okresu pracy w Czechosłowacji od 25 października 1973 r. do 11 lutego 1985 r.

Barbara S. wniosła odwołanie od decyzji organu rentowego. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 20 października 2003 r. zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że zaliczył wnioskodawczyni do ustalenia wartości kapitału początkowego okres pracy od 25 października 1973 r. do 11 lutego 1985 r. w Zakładach Przemysłu Bawełnianego „S.” w T. Sąd uznał, że skoro wnioskodawczyni była zatrudniona w Czechosłowacji, to ma do niej zastosowanie art. 14 ust. 3 umowy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką z dnia 5 kwietnia 1948 r. o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. z 1949 r. Nr 6, poz. 34 ze zm.). Wedle powołanego przepisu, do ubezpieczenia emerytalnego zalicza się okresy zatrudnienia w obu państwach, jeżeli wynoszą one co najmniej 6 miesięcy. Sporny okres podlega zatem uwzględnieniu na podstawie art. 173 ust. 1 i 174 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 535 ze zm., powoływanej dalej jako „ustawa” lub „ustawa o emeryturach i rentach z FUS”).

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie prawa materialnego, a mianowicie art. 174 ust. 2 w związku z art. 8 ustawy i wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz oddalenie odwołania od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Wyrokiem z dnia 11 marca 2004 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku oddalił apelację organu rentowego. Sąd powołał się na art. 8 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, który stanowi, że przy ustalaniu prawa do emerytury lub renty oraz przy obliczaniu ich wysokości uwzględnia się okresy ubezpieczenia za granicą, jeżeli tak stanowią umowy międzynarodowe. W ocenie Sądu, taką umową międzynarodową jest umowa między Rzeczpospolitą Polską a

Republiką Czechosłowacką z 5 kwietnia 1948 r., która w art. 14 ust. 1 daje podstawę do zaliczenia okresów zatrudnienia w każdym z obu państw. Artykuł 14 ust. 3 tej umowy, wyłącza prawo do świadczeń w tym państwie, w którym brak jest co najmniej 6 policzalnych okresów składkowych, względnie zatrudnienia i nie ma zastosowania w rozpoznawanej sprawie.

Wyrok ten organ rentowy zaskarżył kasacją. Jako podstawę wskazał naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 174 w związku z art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z art. 14 umowy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką z dnia 5 kwietnia 1948 r. W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniósł, że Sąd nie uwzględnił, iż odwołująca się może w przyszłości ubiegać się o świadczenie polsko-czeskie na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Świadczenie emerytalne składałoby się wówczas z dwóch odrębnych pod względem prawnym części emerytalnych - polskiej i czeskiej. Polskie świadczenie „naliczone byłoby na podstawie wysokości wyliczonego kapitału początkowego i kwotowo prawdopodobnie byłoby wyższe od świadczenia czeskiego. Wynikałoby to z zastosowania zasady proporcjonalności". Do wyliczenia wysokości świadczeń zaliczone są tylko te okresy, od których odprowadzono składkę na ubezpieczenie społeczne w Polsce, nawet w przypadku, gdy ubezpieczony pracował poza granicami kraju.

Wyrokiem z dnia 11 stycznia 2005 r. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Sąd ten wskazał, że zgodnie z art. 174 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wysokość hipotetycznej emerytury oblicza się na podstawie art. 53 tej ustawy. Wysokość emerytury zależy od podstawy wymiaru oraz liczby okresów składkowych i nieskładkowych. Oba te składniki są przy ustalaniu kapitału początkowego zmodyfikowane w stosunku do zasad ogólnych. I tak, na podstawie art. 174 ust. 2 ustawy, do stażu ubezpieczeniowego przyjmuje się okresy składkowe wymienione w art. 6 i nieskładkowe wymienione w art. 7. Jest to zawężenie w stosunku do zasad ogólnych, ponieważ do obliczania emerytury na podstawie art. 53, oprócz okresów wymienionych w art. 6 i 7, uwzględnia się pod pewnymi warunkami wymienione w art. 10 ust. 1 okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i okresy z nimi zrównane, a także uwzględnia się wymienione w art. 8 okresy ubezpieczenia za granicą, jeżeli tak stanowią umowy międzynarodowe. Przepis art. 174 ust. 2 nie wymienia obu tych okresów. Sąd Apelacyjny, zaliczając do stażu ubezpieczeniowego wnioskodawczyni

okres zatrudnienia w Czechosłowacji, powołał się na regulację zawartą w art. 8. Jest to błąd, gdyż zgodnie z art. 174 ust. 2 okresy niewymienione w art. 6 i 7 nie są uwzględniane. Wobec tego, przy ustalaniu okresów przyjmowanych do wyliczenia kapitału początkowego na podstawie tego przepisu nie uwzględnia się okresów ubezpieczenia za granicą, o których mowa w art. 8. Jeżeli jednak zatrudnienie wnioskodawcy odbywało się na podstawie umowy zawartej między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką lub zawartych w jej wykonaniu porozumieniach międzyrządowych, okres tego zatrudnienia, jako wymieniony w art. 6 ustawy o emeryturach i rentach, uwzględniany jest przy ustalaniu kapitału początkowego na podstawie art. 174 ust. 2 tej ustawy. W sprawie brak jest jednak ustaleń co do zasad, na jakich wnioskodawcy wykonywała zatrudnienie w Czechosłowacji, wobec czego nie można stwierdzić, czy okres tego zatrudnienia był okresem składkowym wymienionym w art. 6, uwzględnianym przy wyliczaniu kapitału początkowego, czy też okresem wymienionym w art. 8, który nie jest uwzględniany.

Rozpoznając ponownie sprawę Sąd Apelacyjny ustalił, że Barbara S. została skierowana do pracy w Czechosłowacji na podstawie umowy zawartej pomiędzy Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej z dnia 17 lipca 1972 r. oraz zawartego w jej wykonaniu porozumienia między Ministrem Pracy Płac i Spraw Socjalnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Federalnym Ministerstwem Pracy i Spraw Socjalnych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej w sprawie czasowego zatrudniania pracowników polskich w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Oznacza to, że w sprawie ma zastosowanie art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy, wedle którego, za okresy składkowe uważa się również przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r. okresy zatrudnienia obywateli polskich za granicą w zakładach, do których zostali skierowani w ramach współpracy międzynarodowej lub w których byli zatrudnieni za zgodą właściwych władz polskich. W konkluzji Sąd uznał, że wyrok Sądu pierwszej instancji, jakkolwiek błędnie uzasadniony, odpowiada prawu.

Pełnomocnik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w B. zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną. Wskazując jako jej podstawę naruszenie prawa materialnego, a mianowicie art. 174 w związku z art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c (omyłkowo wskazany w

uzasadnieniu wyroku jako art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d) ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz art. 1 ust. 2 umowy zawartej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką o ubezpieczeniu społecznym podpisaną w Warszawie 5 kwietnia 1948 r. (Dz.U. z 1949 r. Nr 6, poz. 34), poprzez wyrażenie błędnego poglądu, że okres pracy w Zakładach Przemysłu Bawełnianego „S.” w T. w okresie od 25 października 1973 r. do 11 lutego 1985 r. można zaliczyć „do wysokości kapitału początkowego” jako okres składkowy „biorąc pod uwagę jedynie postanowienia umowy z 17.05.1972 r., a nie uwzględniając art. 5, który w kwestii zabezpieczenia socjalnego odsyła do zapisów umowy z 5.04.1948 roku”, wniósł o „uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości”.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej pełnomocnik strony skarżącej podnosił, że zaliczenie zatrudnienia Barbary S. w Zakładach Przemysłu Bawełnianego „S.” w byłej Czechosłowacji jako polskich okresów składkowych, o których mowa w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c ustawy o emeryturach i rentach z FUS, stanowi naruszenie art. 1 ust. 2 umowy z 5 kwietnia 1948 r. zawartej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o ubezpieczeniu społecznym. Według niego, Sąd powinien uwzględnić zarówno wiążącą Polskę umowę z 17 lipca 1972 r. jak i umowę z 5 kwietnia 1948 r. o ubezpieczeniu społecznym. Wskazał, że art. 5 umowy z 17 lipca 1972 r. odsyła w kwestii zabezpieczenia socjalnego do umowy z 1948 r. Stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z 11 lipca 2005 r. nie wyklucza zastosowania w rozpoznawanej sprawie umowy o ubezpieczeniu społecznym. Zaznaczył, że umowa z 1972 r. wprowadza w art. 1 ust. 2 zasadę jedności stosowanego ustawodawstwa, stanowiąc, że ustawodawstwem właściwym w zakresie podlegania ubezpieczeniom i opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w odniesieniu do pracowników z jednego państwa, zatrudnionych na terytorium innego państwa jest ustawodawstwo państwa zatrudnienia (zasada *lex loci laboris*). Oznacza to, że ustawodawstwem właściwym w zakresie ustalenia obowiązku ubezpieczenia społecznego i opłacania składek z tytułu zatrudnienia Barbary S. jest ustawodawstwo byłej Czechosłowacji. Okres zatrudnienia wnioskodawczynie w Czechosłowacji został potwierdzony w ramach realizacji umowy polsko-czechosłowackiej z 1948 r. przez czeską instytucję CSSZ jako czeskie okresy ubezpieczenia (składkowe). Zdaniem skarżącej, Sąd nie uwzględnił art. 14 ust. 3 umowy o ubezpieczeniu społecznym z 1948 r., który stanowił właściwą podstawę prawną przy ustalaniu kapitału początkowego. Na podstawie powołanego przepisu, strona polska jest zobowiązana do przyjęcia

krótszych niż 6 miesięcy okresów ubezpieczenia w byłej Czechosłowacji, za które nie przysługują świadczenia emerytalno-rentowe na podstawie przepisów prawnych tego państwa i do ponoszenia ciężaru udzielania świadczeń nabytych zgodnie z polskimi przepisami emerytalno-rentowymi, co oznacza w konsekwencji konieczność uwzględnienia tych okresów przy obliczaniu kapitału początkowego. Strona skarżąca podniosła, że gdyby Barbara S. ubiegała się w przyszłości o świadczenie polsko - czeskie, to świadczenie to składałoby się z dwóch odrębnych pod względem prawnym części emerytalnych - polskiej i czeskiej. Polskie świadczenie naliczone byłoby na podstawie wysokości wyliczonego kapitału początkowego i kwotowo prawdopodobnie byłoby wyższe od świadczenia czeskiego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wprowadzona ustawą o emeryturach i rentach z FUS instytucja kapitału początkowego stanowi element wymiaru emerytury w systemie zdefiniowanej składki, w którym podstawę wyliczenia emerytury dla osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. stanowi kwota równa sumie składek wpłaconych na ubezpieczenie emerytalne na indywidualnym koncie ubezpieczonego dopiero od 1 stycznia 1999 r. Wcześniejszy okres zatrudnienia (ubezpieczenia) zostaje uwzględniony w wysokości emerytury właśnie w postaci tzw. kapitału początkowego, ustalonego dla potrzeb obliczenia nowej emerytury osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r., które podlegały ubezpieczeniu społecznemu przed 1 stycznia 1999 r. Zasady ustalania kapitału początkowego zostały określone w art. 174 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zgodnie z ustępem drugim tego przepisu przy ustalaniu kapitału początkowego przyjmuje się przebyte przed dniem wejścia w życie ustawy: 1) okresy składkowe, o których mowa w art. 6; 2) okresy nieskładkowe, o których mowa w art. 7 pkt 5; 3) okresy nieskładkowe, o których mowa w art. 7 pkt 1-4 i 6-12, w wymiarze nie większym niż określony w art. 5 ust. 2. Pośród okresów składkowych wymienionych w art. 6 ustawy, które - zgodnie z powołanym przepisem - bez żadnych wyjątków uwzględnia się przy ustalaniu kapitału początkowego, wymienione zostały okresy zatrudnienia po ukończeniu 15 lat życia obywateli polskich za granicą - w organizacjach międzynarodowych, zagranicznych instytucjach i w zakładach, do których zostali skierowani w ramach współpracy międzynarodowej lub w których byli zatrudnieni za zgodą właściwych władz polskich.

Po uzupełnieniu postępowania dowodowego Sąd Apelacyjny ustalił, że wnioskodawczyni została skierowana do pracy w Czechosłowacji w oparciu o umowę zawartą pomiędzy Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej z dnia 17 lipca 1972 r. W świetle przytoczonej regulacji prawnej zawartej w art. 174 ust. 2 oraz art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c ustawy o emeryturach i rentach z FUS, sporny okres pracy wnioskodawczyni w byłej Czechosłowacji podlega uwzględnieniu przy ustalaniu kapitału początkowego. Zarzut kasacji naruszenia wymienionych przepisów ustawy emerytalnej przez ich błędną wykładnię nie jest zatem usprawiedliwiony.

Co się tyczy zarzutu naruszenia postanowień art. 1 ust. 2 umowy o ubezpieczeniu społecznym zawartej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką i podpisanej w Warszawie dnia 5 kwietnia 1948 r., to również on nie zasługuje na uwzględnienie. Zdaniem skarżącego organu rentowego, z zawartych w wymienionej umowie międzynarodowej postanowień wynika, że nie jest możliwe uznanie okresu zatrudnienia w Czechosłowacji, za który zostały opłacone składki do tamtejszej instytucji ubezpieczenia społecznego, jako polskiego okresu ubezpieczenia społecznego. Rozstrzygające znaczenie ma w tym względzie - zdaniem skarżącego - art. 5 umowy z 1972 r., który w zakresie zabezpieczenia społecznego odsyła do umowy z 1948 r. Z tej ostatniej zaś wynika, że ustawodawstwem właściwym w sprawach zabezpieczenia społecznego były przepisy czechosłowackie, a ponadto byłoby nie do przyjęcia, gdyby wnioskodawczyni, ubiegając się w przyszłości o świadczenie polsko-czeskie, otrzymała polską część emerytury, która byłaby wyższa od części czeskiej emerytury.

W związku z podniesionymi zarzutami należy zauważyć, że po pierwsze, powołane umowy międzynarodowe nie zawierają żadnych postanowień dotyczących zasad ustalania kapitału początkowego, która to instytucja jest instytucją nową, uregulowaną ustawą o emeryturach i rentach z FUS. Wymieniona ustawa, jak wynika to z przedstawionej wcześniej regulacji prawnej, w zakresie kapitału początkowego nakazuje uwzględniać zatrudnienie za granicą na zasadach określonych art. 6 tej ustawy. Po drugie, wymienione umowy zawierają postanowienia (normy kolizyjne) dotyczące tego, jakie prawo znajduje zastosowanie do obywatela polskiego, który pracował w Czechosłowacji, opłacając za ten czas składki w czechosłowackiej in-

stytucji ubezpieczeniowej. Nie wchodząc w szczegóły, można ograniczyć się do podkreślenia, że umowa o ubezpieczeniu społecznym z 1948 r. formułuje pewne ogólne zasady (reguły kolizyjne, reguły koordynacji) znane umowom międzypaństwowym z zakresu zabezpieczenia społecznego, a także ujęte w aktach prawnomiędzynarodowych w postaci konwencji MOP. W zakresie prawa do emerytury dotyczą one przede wszystkim nabycia prawa do emerytury i związanej z tym zasady zaliczania (sumowania) okresów ubezpieczenia oraz wysokości emerytury (tu: sformułowanie zasady wysokości emerytury podług przepracowanego okresu - *pro rata temporis*). Po trzecie, co się tyczy ewentualnego ubiegania się przez wnioskodawczynię w przyszłości o przyznanie prawa do emerytury, o czym mowa w skardze, to jej sytuacja prawna będzie musiała być rozważona z uwzględnieniem faktu członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Z dniem przystąpienia (1 maja 2004 r.) obowiązują w Polsce wprost przepisy rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (nowe rozporządzenie nr 883/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. dotyczące koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego nie weszło do tej pory w życie). Rozporządzenie to formułuje w art. 6 zasadę zastąpienia postanowień konwencji (umów międzynarodowych) o zabezpieczeniu społecznym przez przepisy rozporządzenia (art. 6), chyba że są one korzystniejsze dla beneficjentów, o ile postanowienia te są wymienione w załączniku III (załącznik ten nie wymienia umowy polsko-czechosłowackiej z 1948 r.). Rozporządzenie formułuje zasadę sumowania (zliczania) okresów ubezpieczenia przebytych w różnych krajach (art. 45). Równocześnie art. 94 ust. 2 stanowi, że każdy okres ubezpieczenia (zatrudnienia lub zamieszkiwania) spełniony zgodnie z ustawodawstwem państwa członkowskiego przed 1 października 1972 r. lub przed datą stosowania rozporządzenia na terytorium tego państwa członkowskiego, jest uwzględniany dla celów ustalenia praw nabytych na podstawie przepisów rozporządzenia.

Rozpoznawana sprawa nie dotyczy prawa do emerytury w związku z czym szczegółowe rozważenie kwestii spełnienia przesłanek nabycia prawa i jego wysokości w kontekście regulacji prawa europejskiego, mogło zostać pominięte. Skoro skarga kasacyjna nie zawiera usprawiedliwionych podstaw, należało orzec o jej oddaleniu (art. 393¹⁴ k.p.c.).

=====